

שלחו להדפסה

גודל פונט

דעות | בארץ

כולם רוצים חיי איכות כמו בתל אביב מה הדרך שבה אנו רוצים לעצב את הערים שלנו: תחרותיות ומנוכרות או חברותיות וחמות?

ד"ר אמילי סילברמן

07:14, 25.08.11

4 תגובות

כשהפגנות הגדולות הגיעו גם לחיפה, באר שבע, עפולה וערים נוספות, מתחיל להצטייר כי אכן מדובר לא רק בסדר יום לאומי חדש, אלא גם על שינוי סדרי עדיפויות במישור העירוני. בביקור במאהל בדימונה, סיפר לי אחד המארגנים באמצע שנות השלושים שלו, שמכל שלושים ושבע התלמידים בכיתה שלו בתכנון – הוא היחיד שנשאר בעיר. סיפור דומה עלה מהמאהל בקריית שמונה, תוך שאלה "מה צריך לשנות בעיר, כדי שיבחרו להישאר כאן?". זה אולי תחילתו של שלב חדש במחאה, תוך הבנה שהפוטנציאל של המחאה להביא ל'צדק חברתי' לא נמצא רק בקריית הממשלה בירושלים, אלא גם בעריות ובערי ישראל.

• [בואו להתעדכן ולהגיב בפייסבוק של כלכליסט](#)

העיר התחרותית והעיר החברותית

כשם שהמחאה הצליחה להציף את הניגוד בין גישת "השוק החופשי והנאו-ליברליזם" לבין גישת הרווחה והצדק החברתי, כך גם ברמה העירונית ניתן להבחין בין שתי גישות על, המוליכות כל אחת אל עירוניות מסוג אחר. גישת "העיר התחרותית" היא הגישה המוכרת לנו יותר כיום בישראל, בה היעד העירוני המוביל הוא השאיפה לצמיחה כלכלית, תוך תחרות עם הערים השכנות למשיכת עסקים ואוכלוסייה "חזקה" (משמע, עשירה). סימן ההיכר של העיר התחרותית בישראל הוא השכונות החדשות כדוגמת אלו שבמערב בראשון לציון מערב ובקריית אונו, בהן בניינים חדשים עם דירות גדולות המאורגנים סביב חנייה פרטית, במרחק נסיעה קצרה מקניון. הגישה של "העיר החברותית", לעומת זאת, מוכרת פחות כיום בארץ. העיר החברותית שואפת להטיב קודם כל עם התושבים הקיימים, ולא רק למשוך תושבים חדשים. סימן ההיכר שלה הוא השקעה בהולכי הרגל, גם על חשבון תנועת כלי הרכב, על ידי חידוש רחובות עירוניים עם חניות ובתי קפה, דוגמת רחוב אחוזה ברעננה, ופיתוח מרחבים ציבוריים חדשים, כגון נמל יפו.

יש אמנם ניגוד בין שתי הגישות, אך עיר טובה תכלול בהכרח מרכיבים של שתיהן. בעיר שמיטיבה עם תושביה יש איזון בין צמיחה לקיימות, בין הנוחות והפרטיות לבין הבלתי הצפוי המתרחש ברחוב. ערים בישראל משלבות, על פי רוב, אלמנטים של שתי הגישות (ויש מי שאומר שרוב הערים בארץ אינם לא תחרותיות ולא חברתיות – הם פשוט דלילות מדי ומנותקות). אך בחינת המגמות העירוניות בארץ בשנים האחרונות מצביעה על השתלטות הגישה התחרותית בערים רבות, ועל אובדן האיכויות הקשורות לעיר החברותית. ניתן למקם כל עיר ברצף שבין שתי הגישות, באופן פשוטני למדי, וכך לאבחן את מגמות השינוי שלה.

להלן ניסיון ראשוני, וגם אם מעט שטחי, להבחין בין שתי הגישות, על פי ארבעה מרכיבים: החזון העירוני, העיצוב האורבני, סגנון המנהיגות, וסדרי עדיפות בתקציב. אולי כך, נוכל להבין יותר לעומק מדוע עוזבים הצעירים את ערי הולדתם, שאלה שהתשובה אליה היא בלב הפתרון למחאה הנוכחית. אכן, לא כולם רוצים לגור בת"א, אך רבים רוצים חיים עירוניים איכותיים כמו בת"א, עם האפשרות לנסוע באופניים לעבודה יצירתית, ולשבת עם חברים בבית קפה מקומי, תוך צפייה בפסיפס אנושי מגוון ומסקרן.

החזון העירוני

העיר התחרותית שאופת לצמיחה כלכלית ולאיזון תקציבי. לשם כך, היא מעודדת בנייה של שכונות חדשות למשיכת אוכלוסייה "חזקה" והומוגנית. במקרים לא מעטים, כמו בבאר שבע, ראש העיר אף מצהיר על התנגדות לדירות קטנות מ-120 מ"ר, על מנת למנוע כניסתן של משפחות לא אמידות. החתירה למשיכת אוכלוסייה מבוססת היא מובנת מאוד בשיטת התקצוב הישראלי. המדינה מתקצבת את העיר באופן שווה עבור כל תושב או ילד, אבל הכנסות העיר מתקבולי הארנונה גבוהות יותר עבור דירות חדשות וגדולות.

העיר החברותית, לעומת זאת, מודדת את הצלחתה לפי רמת שביעות רצון התושבים. במקום להתמקד במשיכת תושבים חדשים, היא משקיעה כספים עירוניים בשיפור אזורים ותיקים. ערים כמו כפר סבא, המשקיעה במרכז העירוני הותיק, ודימונה המשקמת ומעודדת בניה חדשה בשכונות המצוקה, מצליחות בכך באופן מרשים. גם בבנייה החדשה, ניתן למצוא דירות קטנות ובינוניות, הנותנות מענה למשפחות שאין בהן ילדים (מעל 40% באוכלוסייה), כגון רווקים, קשישים, וזוגות ללא ילדים.

עיצוב עירוני

העיר התחרותית מעוצבת עבור הנוחיות הפרטית: של הנהג במכוניתו, של המשפחה בביתה. בניינים חדשים מסודרים במובלעות סגורות, ללא רחוב עירוני, על מנת להעניק מבט לנוף פתוח מהסלון וחנייה צמודה. הכבישים רחבים ומהירים, לנוחיות היציאה של התושבים לעבודה ברכב, ומובילים לקניונים עם חנייה, בהם ניתן למצוא בעיקר חנויות גדולות ומוכרות. גם פארקים ובניינים ציבוריים חדשים ממוקמים לנוחיות הגישה ברכב הפרטי, דוגמת הפארק החדש בהרצליה או בניין העירייה החדש של נתניה, הממוקם בתוך אזור תעשייה ממזרח לכביש חיפה-ת"א. יתרונות העיצוב העירוני של גישת העיר התחרותית הם רבים: סדר, שקט, פרטיות ויעילות.

ערכי התכנון והעיצוב בעיר החברותית הם שונים. העיר החברותית מעוצבת עבור קהילתיות, עם דגש על הולך הרגל. באזורי מגורים הבניינים ניצבים על רחובות שמקושרים ברשת צפופה, המאפשרת נגישות ברגל ובתחבורה ציבורית, ותוך שמירה על היסטוריה מקומית וייחוד. הרחוב העירוני הוא המפתח להצלחת העיר החברותית, ובו חנויות ומסעדות מקומיות במפלס הולך הרגל, לעיתים עם מגורים ומשרדים מעליהם. כיוון שהרחוב העירוני מיועד להולכי הרגל ורוכבי האופניים, זמני החלפת הרמזורים מתוזמנים לאדם ולא למכונית, מעברי חצייה רבים מאפשרים דילוג לחנויות בצידי הרחוב, גם על חשבון האטת התנועה, ועצים וספסלים מנעימים את השהייה במרחב הציבורי. הדוגמה המוכרת היא חידוש רחוב אבן גבירול בת"א, שאף הצליח לשפר את מצבם של בעלי עסקים ובתי קפה רבים. בנייני ציבור חדשים בעיר החברותית הם רב-שימושיים, כמו המדיטק בחולון, הכולל ספרייה, סינמטק, תיאטרון ובית קפה עם כיכר עירונית (אך גם קניון) וממוקמים לעיתים קרובות מתוך שכונות חלשות, תוך מטרה לחזקן.

סגנון ניהול העיר

סגנון הניהול המועדף על ראש עיר תחרותית, בהכללה, הוא של מנכ"ל חברה. העירייה היא חברה ללא מטרת רווח, התושבים הם לקוחות, ותפקיד העירייה הוא מתן שירות

יעיל לצרכן. החלטות מתקבלות בקרב הצוות הבכיר, תוך מידה מוגבלת של מעורבות חברי מועצת העיר והתושבים. בעיר תחרותית טובה יש מענה מהיר לפינוי מטרדים וחוויה של ניקיון, סדר ושקט. סגנון העיר התחרותית עשוי להיטיב במיוחד עם הורים עסוקים, שכל דקה פנויה שלהם מוקדשת לבילוי בחיק המשפחה.

ראש העיר בעיר החברותית תופס את תפקידו בצורה אחרת. כפי שהגדיר את עצמו ראש העיר של ירוחם, מיכאל ביטון, הוא 'עובד סוציאלי קהילתי ראשי', שתפקידו להקשיב לתושבים ולעסקים, לוודא שהם מקבלים את המגיע להם ולפעול למעורבותם בחיי העיר. דוגמאות נוספות הן שיטת המינהלות הקהילתית בירושלים בזמנו של טדי קולק, וועדי ההורים של בת ים תחת שלומי לחיאני. בעיר חברותית, התושבים מוזמנים לדיונים על תכנון עתיד פני העיר, גם ברמת השכונה, והדיונים בוועדה המקומית לתכנון ובנייה פתוחים לארגונים ירוקים וחברתיים, כפי שנעשה בת"א עם כניסתו של רון חולדאי. סגנון החיים בעיר חברותית מתאים במיוחד לאנשים בעלי מעורבות ורצון להשפיע: צעירים יצירתיים, קבוצות דתיות או אידיולוגיות, ומשפחות המחפשות תחושת שייכות וקהילתיות.

תקציב עירוני

בעיר התחרותית מתנהלת מעין תחרות עם הערים הסמוכות, על משיכת התושבים העשירים יותר והעסקים המניבים יותר. לכן, בעיר התחרותית מושקעים כספים רבים במיתוג ובטיפוח האזורים הטובים של העיר, על מנת למשוך אוכלוסייה חזקה, ומקומות עבודה ומסחר ברמה גבוהה. השאיפה לרמה גבוהה היא גם הקו המוביל בהשקעה בתרבות, תוך מימון בניינים מפוארים ואומנים מקצועיים. לתושב בעיר תחרותית עשוי להיות מבחר של ארועי תרבות לבחירתו, כל עוד הוא מוכן לשלם את מחיר הכרטיס.

בעוד שבעיר התחרותית ההשקעה העיקרית היא באזורים החזקים, בעיר חברותית התקציב מופנה אל האזורים המוחלשים של העיר, על מנת לקדם הכללה חברתית-כלכלית, לפתוח הזדמנויות ולצמצם סטיגמות. השוני מתבטא, למשל, גם בתקציבי התרבות. העיר החברותית משקיעה בתושב כיצרון, גם אם חובבני, ולא רק כצרכן: להקות של בני נוער, מקהלות מקומיות, מקלטים עבור אומנים מקומיים ושווקים ואירועי חוצות הפתוחים לכל. העיר החברותית תחפש שיתופי פעולה בתרבות עם הערים הסמוכות: אם לאחת יש תזמורת, אז השנייה תשקיע במוזיאון. איכות התרבות בעיר החברותית עלולה ליפול מזו של העיר התחרותית, אך היא שואפת להיות נגישה לאחוז גבוה של האוכלוסייה ולפתח את היצירתיות של תושביה.

עירוניות טובה דורשת גם שינויים ברמה הלאומית

על מנת לחולל שינוי משמעותי בערים שלנו ובתשתיות שלהן, נדרש מאמץ נחוש של נבחרי הציבור ושל הבוחרים לבירור הערכים, ניתוח ההזדמנויות ובניית אמון. אבל שינוי ברמה המקומית לא ניתן לבצע רק מתוך הרמה המקומית. נדרשים גם שינויים באופן שבו הממשלה תומכת בערים. שיטת העברת התשלומים לרשויות המקומיות היום מתבססת על רמת הכנסה ממוצעת בעיר, במקום להתייחס למספר האנשים החיים בעוני ולהעביר תקציב מוגדל לצרכיהם. משימה לא קלה נוספת היא חלוקה מחדש של ההכנסות מאזורי תעשייה ומוקדי מסחר, שהיו בעבר קרקע חקלאית כשגם עירות פיתוח י'נו מהכנסות המתקבלות מאזורי תעסוקה הנמצאים בשטח מועצות אזוריות, קיבוצים ומושבים.

השלטון המרכזי צריך להעניק סמכות גדולה יותר לשלטון המקומי. בדרך זו, עירויות יוכלו להחליט, לדוגמה, על הענקת פטור מארנונה ועל חלוקה מחודשת של הכנסות מבניה חדשה לאזורים ותיקים, תוך שהשלטון המרכזי שומר על תפקידו כמשגיח ומפקח על ההחלטות. חברי מועצת העיר צריכים לקבל תגמול כספי עבור פעולתם, על מנת שיוכלו להקדיש את הזמן הנחוץ לעבודתם ועל מנת לעודד מועמדים צעירים או כאלה שאינם יכולים להרשות לעצמם לתרום מזמנם. נדרשים גם תקציבים למגוון שירותים ציבוריים שהיו זמינים בעבר בערים בישראל, כגון ספריות, מועדוני נוער

ותחזוקת גנים. הרשימה היא ארוכה.

הפגנות ה'כולנו פריפריה חברתית' מובילות לשלב חדש במחאה, ובו בדיקה ערכית וביקורתית על מצב הערים שלנו כיום, וכיצד נרצה לעצב אותן בעתיד. את הדיון הזה ניתן להתחיל במאהלים, אך יש להמשיכו בבניין העירייה, בכנסת, ובקריית הממשלה.

הכותבת היא עמיתת מחקר בכירה במרכז לחקר העיר והאזור בטכניון, ובמוסד נאמן למחקר לאומי, ובין מייסדי 'הקואליציה לדיור בר השגה'

קבלו ניוזלטר יומי המסכם את חדשות היום ישירות למייל שלכם. [לחצו להרשמה](#)